

Костенко Дмитро, Кучерява Людмила, Міхненко Галина

ОБГРУНТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІТ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація

У статті розглядаються організаційно-педагогічні умови міжкультурної компетентності, які поділяються на зовнішні та внутрішні і впливають на освітній процес та сприяють гармонійному розвитку особистості студентів. Більшість авторів дотримуються позиції, що умови – це обставини педагогічного процесу, необхідні для досягнення його мети. Хоча існують розбіжності щодо їх визначення з-за дослідження широкого кола освітніх проблем. Вважають, що це сукупність факторів, необхідних для формування навичок, вмінь і якостей; обставини взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу; обставини реалізації управлінської функції; обставини взаємодії організаційних форм та педагогічного забезпечення. Умови забезпечують процес навчання (рівень професійності і ступінь готовності до навчання) і вдосконалення навчального процесу (матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення навчального процесу).

У тлумаченні організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності ІТ студентів дослідники спираються на наступні принципи: природовідповідності; культурної відповідності; включення особистості у діяльність; індивідуально-особистісного виховання; ціннісно-сміислової спрямованості виховання; оптимальності виховного процесу; народності; інтеркультурності.

Виокремлено наступні організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності ІТ студентів: збагачення студентів інформацією щодо міжкультурної компетентності; організація позааудиторної роботи з метою формування міжкультурної компетентності; розробка навчально-методичного комплексу щодо формування міжкультурної компетентності шляхом впровадження в освітній процес інноваційних дисциплін, спецкурсів.

Серед умов формування міжкультурної компетентності важлива роль відведена ефективним формам, методам і засобам та технологіям навчання: метод проектів, диспут, рольова гра, дискусія, тренінг, бесіда, мозковий штурм, круглий стіл, кейс-метод.

Методами формування міжкультурної компетентності ми вважаємо спосіб впливу на свідомість та поведінку студента. Організаційно-педагогічними умовами формування міжкультурної компетентності є сукупність зовнішніх об'єктивних обставин, що детермінують успішність цього процесу та від яких залежить рівень сформованості міжкультурної компетентності у фахівців галузі ІТ.

Ключові слова: інтеркультурність, ІТ студент, методи та форми навчання, міжкультурна компетентність, організаційно-педагогічні умови, освітнє середовище.

Kostenko Dmytro, Kucheriava Liudmyla, Mikhnenko Galyna

SUBSTANTIATION OF THE ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF INTERCULTURAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE IT PROFESSIONALS IN THE UNIVERSITY ENVIRONMENT

Annotation

The article deals with organizational and pedagogical conditions of intercultural competence divided into external and internal ones influencing the educational process and promoting the harmonious development of students' personality. Most authors understand these conditions as the circumstances of the pedagogical process necessary to achieve its purpose. There are differences in their definition due to the study of a wide range of educational problems. They are considered to be a set of factors necessary for the formation of skills, abilities and qualities; circumstances of interaction of subjects of educational process; the circumstances of the management function; circumstances of interaction of organizational forms and pedagogical provision. The conditions provide for the learning process (level of professionalism and degree of readiness for learning) and improvement of the educational process (material and educational, and methodological support of the educational process).

In interpreting the organizational and pedagogical conditions of the intercultural competence formation of IT students, researchers rely on the following principles: nature compliance; cultural conformity; inclusion of personality in the activity; individual and personal education; value orientation of education; optimality of the educational process; national character; interculturalism, etc.

The following organizational and pedagogical conditions of intercultural competence formation of IT students are distinguished: enrichment of students with information on intercultural competence; organizing out-of-class work to build intercultural competence; development of educational and methodological complex on the formation of intercultural competence through the introduction of innovative disciplines and special courses in the educational process.

Among the conditions for the intercultural competence formation, an important role is given to effective forms, methods and means and technologies of learning: project method, debate, role play, discussion, training, conversation, brainstorming, round table, case-study.

We consider methods of intercultural competence formation as a way of influencing the student's consciousness and behavior. Organizational and pedagogical conditions for the intercultural competence formation are a set of external objective circumstances that determine the success of this process and on which the level of intercultural competence formation of IT professionals depends.

Key words: *intercultural interaction, IT student, teaching methods and forms, intercultural competence, organizational and pedagogical conditions, educational environment.*

У зв'язку з соціально-політичними та економічними змінами в українському суспільстві, істотно зростає роль вищої освіти, яка сьогодні покликана формувати особистість з високим рівнем загальної культури, але, на превеликий жаль, рівень розвитку міжкультурної компетентності студентів є далеким від бажаного. Вхідження України до світової освітньої спільноти та економічного простору важко уявити без ефективної системи підготовки фахівців до міжкультурної комунікації. В сучасних умовах заклади вищої освіти готують не лише майбутніх фахівців з певної професії, але й навчають їх нести відповідальність за власні слова та вчинки, а також будувати гармонійні стосунки. Нагальною стає потреба у формуванні духовної, культурної та морально освіченої особистості, як на національному, так і на загальнолюдському рівнях. Успіх процесу формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців ІТ в освітньому середовищі університету залежить від організаційно-педагогічних умов та принципів його реалізації. Так, відповідно до означених мети та завдань дослідження, доцільним є обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців ІТ в освітньому середовищі університету.

Проблемі визначення сутності та класифікації педагогічних умов присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема таким її компонентам: методології педагогіки (М. Данилов, А. Хуторської); відношенню освітньої системи до навколишніх явищ, без яких він існувати не може (Н. Кузьміна); забезпеченню найбільш ефективний перебіг освітніх процесів та явищ (Ю. Бабанський, О. Бережнова, І. Козловська, М. Козяр, В. Сластьонін, Т. Стефановська, Є. Яковлев, Н. Яковлева та ін.); спрямованості на розв'язання освітніх завдань (О. Бережнова, В. Беліков, А. Найн, О. Федорова, Н. Яковлева та ін.); необхідності досягнення конкретної педагогічної мети (В. Андреев, І. Зязюн, Н. Іпполітова, О. Пехота); поєднують суб'єктивне й об'єктивне, внутрішнє і зовнішнє, сутність та явище (В. Андреев, А. Вербицький, В. Загвязинський, В. Манько, В. Полонський, О. Орлов та ін.); забезпечують нормальне (оптимальне) функціонування системи (Ю. Бабанський, М. Зверева, Н. Іпполітова, Ю. Юцевич).

Розглянемо поняття “умова” у філософському аспекті: умова – сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин), що необхідні для виникнення, існування або зміни даного об'єкту. Це те, “від чого залежить дещо інше, що робить можливим наявність речі, стану, процесу на відміну від причини, яка є логічною умовою наслідку дії” і як “істотний компонент комплексу об'єктів, із наявності якого за необхідністю походить існування цього явища” [29, с. 286].

У словнику з освіти та педагогіки “умова” визначається як сукупність перемінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх впливів, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, його поведінку; виховання і навчання, формування особистості [24, с. 36].

Тлумачний словник надає слову “умова” декілька значень: необхідна обставина, що уможливує здійснення, створення, утворення чого-небудь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь [7, с. 1506].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволив виділити наступні аспекти визначення поняття “умови”: сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених задач (А. Найн) [23]; єдність об'єктивного і суб'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, сутності та явища (Н. Яковлева) [35]; ставлення предмета до явищ, що його оточують, і без яких його існування неможливе (Ю. Загородній); правила, що забезпечують оптимальну діяльність (С. Борукова); як підсумок цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів, змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей (В. Андреев) [1]; взаємозв'язана сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечують високу результативність освітнього процесу і відповідають психолого-педагогічним критеріям оптимальності (В. Манько) [22].

У “Словнику-довіднику з професійної педагогіки” А. Семенова визначає «педагогічні умови» як обставини за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [28, с. 243; 9].

В залежності від способу впливу на освітній процес, педагогічні умови підрозділяються на зовнішні та внутрішні [8, с. 85]. В. Жернов визначає, що зовнішні умови виступають продуктом функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища й реалізуються через відповідні фактори. Підвнутрішніми автор визнає педагогічні умови, які є похідними завданнями відповідного педагогічного процесу та є сукупністю педагогічних заходів, що забезпечують ефективне рішення цих завдань.

І. Седова [26] наголошує, що педагогічні умови повинні відповідати таким вимогам: бути зумовленими змістом майбутньої професійної діяльності фахівця та специфікою його навчання; становити сукупність

об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-технічних факторів, що забезпечують успішне вирішення поставлених завдань; включати зовнішні (соціально-економічні, соціально-культурні та ін.) і внутрішні (психолого-педагогічні, дидактичні та ін.) умови, уміщувати мотиваційний, організаційний, змістовий, контрольний-оцінний аспекти.

Ю. Бабанський визначає педагогічні умови як чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [2, с. 115].

За Б. Купріяновим та С. Диніною педагогічні умови дозволяють уточнити закономірності як стійкі зв'язки освітнього процесу [19]. О. Бережнова під умовами розуміє сутність педагогічних вимог, дотримання яких у процесі навчання дозволяє цілеспрямовано та суттєво змінити його результат [3]. І. Зязюн та О. Пехота визначають педагогічні умови як систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [17].

На думку О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [6].

Г. Голубова влучно зазначає, що “педагогічні умови – це особливості організації освітнього процесу, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості. Це такі особливості організації освітнього процесу, які забезпечують цілісність навчання та виховання майбутніх учителів, сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості студентів та створюють сприятливі можливості для виявлення та розвитку їх педагогічної обдарованості” [11].

У зв'язку з тим, що предметом нашого розгляду є організаційно-педагогічні умови, зупинимося більш детально саме на їх аналізі. Запропоновані іншими авторами визначення організаційно-педагогічних умов мають спільні та специфічні риси. Спільним у визначенні поняття “організаційно-педагогічні умови” можна вважати те, що більшість авторів дотримується позиції щодо тлумачення умов як обставин педагогічного процесу, необхідних для досягнення його мети. При подальшому аналізі цього поняття у наукових роботах слід зазначити, що зустрічаються значні розбіжності, пов'язані з широким колом досліджуваних освітніх проблем.

Так, Є. Сінкіна розглядає організаційно-педагогічні умови як сукупність факторів, необхідних для формування вмінь і навичок, якостей [27]; Є. Козирева – як сукупність можливостей, що забезпечують ефективне виконання поставлених завдань [18]; І. Гладкая – як обставини, що забезпечують суб'єктно-активну позицію особистості у навчально-виховному процесі [10]; С. Павлов – як обставини взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу; А. Галєєва – як обставини взаємодії організаційних форм та педагогічного забезпечення [9]; Н. Двудічанська – як взаємозв'язок змісту, навчально-методичного забезпечення та інноваційного середовища [13]; В. Беліков – як сукупність можливостей змісту, форм і методів педагогічного процесу; Г. Демідова – як обставини реалізації управлінської функції [14] тощо.

Організаційно-педагогічні умови є різноманітними педагогічними умовами, які залежать від особливостей організації освітнього процесу. На думку Б. Чижевського організаційно-педагогічні умови відображають “функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їх станів, процесів, взаємодій) у різних проявах” [31, с.82].

На важливості класифікації організаційно-педагогічних умов вдосконалення освітнього процесу в закладах педагогічної освіти, наголосила А. Зубко [16]. На її думку умови забезпечують: процес навчання (рівень професійності тих, хто навчає; ступінь готовності до навчання тих, хто навчається); умови, що забезпечують удосконалення навчального процесу (матеріально-технічне; навчально-методичне забезпечення освітнього процесу).

Актуальність проблем дослідження полягає у пошуку обґрунтування організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету з урахуванням культурних і національних особливостей України дозволяє конкретизувати сукупність теоретичних положень, які виступили підставою провідних концептуальних ідей і підходів нашого дослідження. Відтак, сили педагогів-практиків і представників педагогічної науки повинні бути спрямовані на виявлення організаційно-педагогічних умов і методів досягнення нової якості освіти, що відповідає сучасним соціокультурним вимогам, пов'язаним з переходом країни до відкритого суспільства з ринковою економікою. Це означає, що в освітньому процесі необхідно створювати умови для саморозвитку і культурного зростання студентів через формування міжкультурної компетенції.

Предметом нашого дослідження є міжкультурна компетентність майбутніх фахівців ІТ в освітньому середовищі університету. Об'єктом дослідження – обґрунтування організаційно-педагогічних умов міжкультурної компетентності майбутніх фахівців ІТ в освітньому середовищі університету.

Спираючись на наявні в педагогічній літературі дослідження та враховуючи специфіку нашої роботи, в тлумаченні *організаційно-педагогічних умов* формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету ми взяли за основу такі принципи:

а) *принцип природо відповідності* (Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервег, Л. Толстой та ін.). Означений принцип передбачає відповідність педагогічних впливів біологічної природи студента, необхідності врахування його вікових та індивідуальних особливостей. Реалізація даного принципу в процесі навчання передбачає створення сприятливих умов для виявлення природних здібностей студента; необхідність встановлювати кількість досліджуваного матеріалу, терміни навчання на основі індивідуальних особливостей студентів;

б) *принцип культури відповідності* (Е. Ананьян, Г. Васянович, А. Дистервег, П. Наторп, Г. Сковорода, Г. Філіпчук та ін.), що передбачає нерозривний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і свого народу, зокрема із знаннями про загальнолюдські багатства в царині духовної та матеріальної культури, про особливості розвитку і становлення національної культури та її взаємозв'язки із загальнолюдською; знаннями історії свого народу, його культури. Зумовлює розкриття змісту занять у взаємозв'язку з національними основами знань про історичні шляхи розвитку різних народів, що створюватиме умови для формування міжкультурної компетентності студентів;

в) *принцип включення особистості в діяльність* (В. Москаленко) вимагає реального включення студентів у освітню діяльність. Ефективне оволодіння ними загальнолюдськими, загальнонаціональними і регіональними цінностями культури здійснюється шляхом організації різноманітної продуктивної діяльності, значущої для особистості, у якій кожен вихованець може реалізувати себе як неповторна особистість;

г) *принцип індивідуально-особистісного виховання* (І. Бех, І. Якіманська та ін.) означає визнання кожного вихованця активним суб'єктом освітнього процесу. Відповідно до цього принципу закони духовного і фізичного розвитку, процеси, зміни, які відбуваються у внутрішньому світі особистості, слугують головними орієнтирами у виховній діяльності. Усебічне вивчення особистості виступає необхідною умовою успішності виховання, а її саморозвиток – найвищим показником його ефективності. Індивідуально-особистісне виховання виходить з того, що кожна особистість унікальна, і головним завданням виховної роботи є формування її індивідуальності, створення умов для розвитку творчого потенціалу. Індивідуальність інтегрує всі соціально цінні властивості особистості, надає їй цілісності. Її становлення передбачає творчий пошук варіантів виховання, адекватних її можливостям і особливостям;

г) *принцип ціннісно-сислової спрямованості виховання* (О. Леонт'єв) спрямований на створення умов для здобуття кожним вихованцем смислу своєї життєдіяльності. Роль викладачів полягає в тому, щоб відкрити студентам світ цінностей, з якого вони можуть обрати смисли для вирішення власних життєвих проблем. Тому організація освітнього процесу в закладі вищої освіти повинна бути такою, щоб кожен студент у спільній діяльності здобував власні цінності, власні смисли;

д) *принцип оптимальності виховного процесу* (В. Ягунов) вимагає добору доцільного змісту, форм, методів, засобів виховання. Визначальними критеріями оптимальності процесу виховання є: відповідність функціонування процесу виховання, його змісту, методів, форм і засобів педагогічного впливу, цілям всебічного гармонійного розвитку особистості;

е) *принцип народності* (Б. Грінченко, О. Духнович, Г. Сковорода, К. Ушинський та ін.) як відображення культури народу в педагогічному процесі ґрунтується на єдності загальнолюдського і національного, який включає в себе: національну спрямованість педагогічного процесу; формування національної самосвідомості й менталітету; прищеплення поважного ставлення до культури, національної спадщини, народних звичаїв, національно-етнічної обрядовості всіх народів, що живуть в Україні й реалізує органічний зв'язок педагогічного процесу з історією народу, його мовою, культурними традиціями, з народним мистецтвом, ремеслами та промислами;

є) *принцип інтеркультурності* (В. Дороз, О. Троїцька та ін.) освітнього процесу наголошує на інтегрованості національної культури в контекст загальнодержавних, європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру. Реалізація цього принципу вимагає забезпечення умов для формування особистості, відкритої для всіх культур, що не протиставляє свою національну культуру скарбниці світових цінностей і здатна вести взаємне культурне збагачення як на особистісному, так і на державному рівнях.

Однією з умов ефективного виховання, на думку І. Бека, “є створення особливого науково організованого соціуму, який вирізняється від звичайного середовища вищими за змістом та інтенсивністю характеристиками спільної діяльності та спілкування, емоційно й інтелектуально насиченою атмосферою співпраці й творення. Колектив педагогів при цьому, за вченим, виступає не в декларативній формі “групи колег-одномудців”, а у формі “колективу творців”, що діє відповідно до організованого порядку, ритуалів, прийнятих у певному середовищі. Педагоги долучаються до спільної діяльності як рівноправні творчі її учасники” [4, с. 26-27]. Зокрема в цих умовах виникає необхідність у створенні середовища, яке виховує і яке виконує “роль джерела розвитку особистості” [8, с.94].

Вважаємо, що важливо створювати в студентській групі відповідне виховне середовище, яке б стимулювало осмислення юнаками й дівчатами духовних цінностей, вчинків толерантності, відповідальності, милосердя та засвоєння означених моральних понять. На думку вчених, виховне середовище – це сукупність обставин, які оточують і які впливають на особистісний розвиток вихованців та сприяють їхньому входженню в сучасне суспільство та культуру.

Як зазначає М. Хараджи [30], під психолого-педагогічними умовами формування міжкультурної компетентності особистості є: забезпечення усвідомлення особистістю через різні складові освітнього процесу поліетнічності сучасного світу та тенденцій до зростання його етнокультурної диверсифікації й того, які переваги і ризики вона містить для України; використання вивічених часом і практикою психолого-педагогічних підходів до формування міжкультурної компетентності, що базуються на прагненні досягти в освітньому процесі реалізації соціальних запитів безконфліктної міжетнічної взаємодії; створення і впровадження у систему вищої освіти факультативних освітніх програм та тематичних занять з метою вивчення історії та культури людей, які населяють планету, передусім тих, з якими вони вже взаємодіють чи можуть тісно взаємодіяти в подальшому; формування поваги до індивідуально-неповторних у культурологічному й

психологічному плані особливостей та індивідуально-особистісних якостей представників різних етнонаціональних груп; виключення із взаємодії ціннісно-світоглядних засад, на яких може проростати будь-яка форма інтолерантності й нетерпимості та заміна їх такими, які стимулюють формування позитивних тенденцій у міжкультурній взаємодії; формування умінь і навичок здатності до вибудовування міжкультурних стосунків на основі взаємної довіри і поваги.

Процес формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету характеризується певними зв'язками і залежностями, які відображуються в принципах формування міжкультурної компетентності. Принципи містять суспільні орієнтири на необхідність культивування міжкультурної компетентності як суспільної та особистісної цінності.

Науковці М. Рожков, Л. Байбородова, М. Ковальчук виділяють наступні принципи формування міжкультурної компетентності: принцип суб'єктності, принцип створення толерантного середовища, принцип адекватності, принцип спрямованості формування толерантної особистості, принцип діалогічності [25]. *Принцип суб'єктності* передбачає орієнтацію на активність самого студента, його самостійність та ініціативу, стимулювання його самовиховання й самокорекції під час взаємодії з представниками інших етнічних груп. *Принцип адекватності* передбачає облік у педагогічній взаємодії різноманітних факторів навколишнього соціального середовища; *принцип індивідуалізації* зазначає необхідність створення умов для формування міжкультурної компетентності студентів, формування толерантної свідомості та поведінки, вибір спеціальних засобів педагогічного впливу на кожного суб'єкта освітнього процесу. *Принцип створення толерантного середовища* потребує формування у закладі вищої освіти закладі гуманістичних відносин, суть яких – реалізація права кожного на своєрідне ставлення до оточуючого середовища й самореалізація. Діяльність педагогів повинна бути спрямована на формування відносин, що ґрунтуються на поважливому, терпимому стилі спілкування з людьми різної національності, етносу, культури, звичаїв, а також уміння долати міжетнічні конфлікти. *Принцип спрямованості формування толерантної особистості*, передбачає організацію допомоги студентам у становленні, збагаченні та вдосконаленні їх людської сутності, формуванні міжкультурної компетентності. *Принцип діалогічності* передбачає, що орієнтація студентів на толерантну взаємодію значною мірою залежить від діалогічності освітнього процесу, від наявності між педагогами та студентами відносин, що ґрунтуються на взаємній повазі й прийнятті, від готовності до спілкування. Дотримання принципу діалогічності означає спільну рівноправну участь суб'єктів в освітньому процесі, спільний пошук істини.

Вчені С. Бондирева та Д. Колесов також виокремлюють ряд принципів формування міжкультурної компетентності, серед яких найактуальнішим є *принцип спрямованості виховних впливів на формування міжкультурної компетентності*, здатності індивіда співіснувати з людьми іншого менталітету, не змінюватися внутрішньо під впливом різноманітних обставин. Не менш важливим для формування міжкультурної компетентності є дотримання *принципу забезпечення референтності носіїв толерантної поведінки* – учасників освітнього процесу. Цінності, погляди, переконання референта є значимими для студентської молоді, крім того, вони здійснюють вагомий вплив на формування установки на толерантну взаємодію та ціннісні орієнтації особистості [5].

Як зазначає Л. Грубіна формування міжкультурної компетентності студентської молоді здійснюється на підставі трьох принципів, як от: *принцип гуманізації* (передбачає гуманізацію взаємин всіх учасників освітнього процесу, постановку проблеми формування міжетнічної толерантності в центр освітнього процесу, повагу до кожної особистості) та *принцип єдності загальнолюдських і національних цінностей* (забезпечує у змісті освітнього процесу органічний зв'язок і духовну єдність української національної культури з культурою народів світу, розвиток культури всіх національних меншин, що проживають на території України) [12].

Як зазначає І. Бех [4], методологічні засади гуманістичного виховання особистості ґрунтуються на принципах: *гуманізму* – проявляється у визнанні людини найвищою цінністю, а права – пріоритетними. Він вимагає шанобливого ставлення до кожної особистості, забезпечення свободи совісті, віросповідання, світогляду, турботи про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я; *індивідуалізму* – утверджує, перш за все, цінність, унікальність і неповторність кожного індивіда, стимулюючи в ньому прагнення до самоствердження, відповідальності за свої вчинки; передбачає визначення індивідуальної траєкторії розвитку кожної особистості з врахуванням його поглядів, інтересів, потреб, життєвої позиції, конкретного соціального статусу, стосунків з іншими людьми; *колективізму* – виступає одночасно і умовою і результатом суспільної сутності людини, орієнтуючи на гармонізацію своїх особистих інтересів громадським; *соціального загартування* – передбачає залучення студентів до ситуацій, які потребують вольового зусилля для подолання негативного впливу соціуму, вироблення соціального імунітету, стійкості від стресів, ре флексійної позиції; *толерантності й комунікативної спрямованості* (партнерський, емпатійний тип стосунків) – спирається на визнання продуктивної ролі індивідуалізму в його позитивному гуманістичному сенсі, передбачає прояв терпимості до інших людей, їх поглядів, цінностей, поведінки; *альтруїзму* – проявляється у безкорисливій любові й турботі про благо іншої людини; *адекватності виховую чого середовища* – передбачає забезпечення в кожному студентському колективі балансу управління і самоврядування, комфортної життєдіяльності як студентів, так і викладачів, створення оптимальних умов для прояву творчості особистості.

В межах нашого дослідження можна виокремити декілька організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету, а саме: збагачення магістрантів інформацією щодо міжкультурної компетентності, тобто змістове наповнення певних дисциплін освітнього процесу закладів вищої освіти має збагачувати студентів знаннями про особливості толе-

рантного ставлення до оточуючих; організація позааудиторної діяльності студентів з метою формування “міжкультурної компетентності”; розробка навчально-методичного комплексу щодо формування міжкультурної компетентності студентів закладів вищої освіти шляхом впровадження у освітній процес інноваційних дисциплін, спецкурсів.

Як зазначає М. Якібчук формування міжкультурної компетентності у студентів закладів вищої освіти відбувається на наступних етапах: *інформаційно-переконувальний етап* – є трансляцію інформації з питань міжкультурної компетентності особистості, переконання студентів, що міжкультурна компетентність має бути не лише однією з головних морально-етичних якостей, а й невід’ємним атрибутом їхньої майбутньої професійної діяльності; *аналітико-самореалізаційний етап* – передбачає аналітичну діяльність студентів під час аудиторних та позааудиторних занять стосовно реалізації принципів міжкультурної компетентності за рахунок засвоєння культурних норм; *практичний етап* – має на меті удосконалення вмінь та навичок толерантної взаємодії студентів на основі розв’язання педагогічних ситуацій та проблемних завдань під час навчання; *конструктивно-мультиплікаційний етап* – ціль даного етапу полягає у примноженні проявів міжкультурної компетентності у навчально-професійній взаємодії [34].

Важливою умовою ефективного формування міжкультурної компетентності в освітньому середовищі університету є правильно обрані форми, методи, засоби та технології навчання. Сюди слід віднести такі, як от: метод проектів, диспути, рольові ігри, дискусії, тренінги, бесіди, розповіді, роз’яснення, мозковий штурм, кейс-метод, круглий стіл.

Метод проектів – це метод, в основі якого лежить формування пізнавальних, творчих навичок студентів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити. Метод проектів припускає можливість вирішення міжкультурних конфліктів, коригування системи поглядів відносно феномену “міжкультурної компетентності” шляхом самостійних дій студентів з обов’язковою презентацією чи представленням отриманих результатів, що сприяє використанню дослідницьких, пошукових, проблемних методів. Метод проектів передбачає, з одного боку, необхідність використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь “міжкультурної компетентності”.

Науковці В. Лозова, Г. Троцько також виділяють ряд методів, які сприяють формуванню міжкультурної компетентності студентів, а саме: метод формування толерантної свідомості (навіювання, освічення, переконання, приклад) та методами набуття досвіду суспільної поведінки (привчання, вправлення, доручення, вимога), самовиховання [21].

Зважаючи на це, під методом формування міжкультурної компетентності ми розуміємо спосіб впливу на свідомість та поведінку студента з метою формування у нього міжкультурної компетентності. Натомість метод набуття досвіду суспільної поведінки має практичну і площину та формується шляхом кропіткої роботи над самим собою.

Також заслуговує на увагу підхід В. Ліхачова, який виокремив такі методи: *метод повсякденного систематичного цілеспрямованого і вільного спілкування, ділової, товариської, довірливої взаємодії* (обговорення, застереження); *метод самопізнання* (самоорганізації, самоаналізу); *метод звернення до свідомості* (приклад, пояснення, переконання); *метод звернення до почуттів* (співчуття, совісті); *метод звернення до волі та вчинків* (вимога, навіювання, заохочення, покарання) [20].

Цінність означених методів у процесі формування міжкультурної компетентності студентів насамперед полягає у сприянні вироблення у них здатності поваги щодо думок інших, кращому їх розумінню, а також здатності розглядати відмінності між культурами, релігією, менталітетом, мовою та іншими особливостями кожного етносу.

Серед актуальних способів формування міжкультурної компетентності студентів слід виділити наступні: звернення до історичних витоків, надання уваги проявам інтолерантного ставлення до представників різних етнічних груп, вивчення художньої культури, залучення до прикладу толерантних викладачів [20].

Н. Щеголіхіна вказує на те, що основним і найефективнішим методом формування “міжкультурної компетентності” в процесі аудиторної та поза аудиторної діяльності є *рольові ігри*, оскільки в грі можна легко з’ясувати ставлення студента до проблеми формування міжкультурної компетентності студентів у освітньому середовищі університету, даний вид гри надає можливість отримати конкретний особистісний досвід і сформувати власну думку з означеної проблеми. Рольові ігри вигідно відрізняються від інших методів формування “міжкультурної компетентності” тим, що дозволяють студентам бути причетними до розробки теми гри (наприклад “Міжкультурний діалог”, “Формула толерантності”) спробувати свої сили в конкретних життєвих ситуаціях [32].

До ряду не менш важливих методів міжкультурної компетентності студентів у освітньому середовищі університету слід також віднести *метод дискусій* на такі теми, як: “Чи є актуальною проблема етнічної ідентичності особистості в сучасному світі?”, “Міжкультурна компетентність – шлях до миру”, що є однією з найпоширеніших форм роботи зі студентами. Під час дискусії доцільним є наведення прикладів агресії, расизму, дискримінації, а також вирішення педагогічних ситуацій. Участь у такого роду дискусіях надає можливість сформувати у студента самостійність суджень відносно проблеми “міжкультурної компетентності”, розширює світогляд, вчить глибоко й всебічно аналізувати та оцінювати ситуації, які виникають під час міжкультурної взаємодії, а також проблеми, мотиви поведінки.

При визначенні організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ і освітньому середовищі університету, необхідно враховувати природу людини, в тому числі етнічні,

психологічні та вікові особливості, і спираючись на них, вибудувати полікультурне освітній простір який має для вихованців особистісні смисли та викликає бажання до дослідження, творчості, самостійного пізнання.

Виявлення організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету засноване на сучасних тенденціях розвитку освіти, а також провідних досягненнях в галузі педагогіки та психології.

Під організаційно-педагогічними умовами формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету розуміємо сукупність зовнішніх об'єктивних обставин, що детермінують успішність цього процесу та від яких залежить рівень сформованості досліджуваного утворення у майбутніх фахівців галузі інформаційних технологій.

Відтак, з огляду на особливості формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету, обґрунтувавши затребуваність і актуальність полікультурної освіти в Україні й конкретизувавши основні ідеї методологічних підходів, що визначають наші дослідні установки, ми виявили наступні *організаційно-педагогічні умови* формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету: 1) створення виховного освітнього середовища, що активізує засвоєння студентами міжкультурної компетентності; 2) забезпечення єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій студентів щодо міжкультурної компетентності в освітньому середовищі університету; 3) використання вітчизняного та зарубіжного досвіду в формуванні міжкультурної компетентності студентів; 4) організація педагогічної взаємодії з домінуванням діалогічних форм; 5) забезпечення ціннісно-сислового збагачення змісту формування міжкультурної компетентності студентів галузі ІТ в освітньому середовищі університету цінностями різних національних культур; 6) спонукання до рефлексивної діяльності.

Перспективи дослідження полягають у пошуку та дослідженні нових, сучасних прийомів та принципів обґрунтування організаційно-педагогічних умов міжкультурної компетентності майбутніх фахівців ІТ в освітньому середовищі університету, враховуючи новітні тенденції розвитку ІТ сфери та збільшення необхідності появи нових напрямків та спеціальностей ІТ, у зв'язку зі стрімким розвитком світового господарства та ринкової економіки та конкурентоздатності фахівців ІТ спеціальностей на сучасному ринку праці.

Список використаних джерел та літератури

- [1] Андреев В. И. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. — 2-е изд. — Казань : Центр инновационных технологий, 2000. — 568 с.
- [2] Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды / Ю.К. Бабанский ; [сост. М.Ю. Бабанский ; авт. вст В. А. Философия образования личности: деятельностьный аспект : монография / В. А. Беликов. — М. : Владос, 2004. — 357 с.
- [3] Бережнова Е. В. Прикладное исследование в педагогике : монография / Е. В. Бережнова. — М. ; Волгоград : Перемена, 2003. — 164 с.
- [4] Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — 280 с. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. — К. : Либідь, 2003.
- [5] Бондырева С.К. Толерантность (введение в проблему) / С. К. Бондырева, Д.В. Колесов. — М. : Изд-во Московского психолого-социального института, 2003. — 240 с.
- [6] Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. канд. пед. наук / О. Г. Бражнич. — Кривий Ріг, 2001. — 238 с.
- [7] Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь: ВТФ, «Перун», 2009. — 1736 с.
- [8] Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова. — М. : Педагогика, 1991. — 480 с.
- [9] Галеева А. П. Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Галеева Антоніна Петрівна. — Дрогобич, 2009. — 22 с.
- [10] Гладкая И. В. Организационно-педагогические условия становления профессиональной компетентности студента [Электронный ресурс] / И. В. Галкина. — Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/>. — Назва з екрана
- [11] Голубова Г.В. Педагогічні умови розвитку обдарованості студентів [Електронний ресурс] / Голубова Ганна Василівна. — Режим доступа : http://www.rusnauka.com/9_NND_2012/Pedagogica/2_105345.doc.htm
- [12] Грубина Л. Толерантность и интолерантность личности: основные черты и отличия / Л. Грубина // Воспитание школьников. — 2003. - №3. — С. 33-35.
- [13] Дзуличанская Н. Н. Организационно-педагогические условия повышения профессиональной компетентности обучающихся в систем непрерывного естественно-научного образования [Электронный ресурс] / Н. Н. Дзуличанская // Наука и образование. — 2011. — № 3. — Режим доступа : <http://technomag.edu.ru/doc/170201.html>. — Назва з екрана.
- [14] Демидова Г. А. Организационно-педагогические условия формирования лидерского потенциала менеджера социально-трудовой сферы в рефлексивной среде дополнительного профессионального образования

- [Електронний ресурс] / Г. А. Демидова. – Режим доступу : <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/4625-2012-11-08-18-55-57>. – Назва з екрана.
- [15] Жернов В.И. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента педагогического вуза : [Монография] / В. И.Жернов. – Магнитогорск: Магнитогорский гос. пед. ин-тут, 1999. – 116 с.
- [16] Зубко А. М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. – 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / А. М. Зубко. – Київ, 2002. – 22 с.
- [17] Зязюн І. А., Пехота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник / ред. І. А. Зязюн, О. М. Пехота. — К. : А.С.К., 2003. — 240 с.
- [18] Козырева Е. И. Школа педагога-исследователя как условие развития педагогической культуры / Е. И. Козырева // Методология и методика естественных наук. – Омск : ОмГПУ, 1999. – Вып. 4. – С. 24
- [19] Куприянов Б. В. Современные подходы к определению сущности категории “педагогические условия” / Б. В. Куприянов, С. А. Дынина // Вестник Костромского гос. ун-та им. Н. А. Некрасова. — 2001. — № 2. — С. 101—104.
- [20] Лихачов В. Страх і ненависть в Україні / В. Лихачов [Електронний ресурс]. _Режим_ доступу_ : <http://www.khpg.org/index.php?id=1221116441>
- [21] Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : [навч. посіб.] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
- [22] Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В. М. Манько // Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. — К. : Логос, 2000. — Вип. 2. — С. 153- 161.
- [23] Найн А. Я. Инновации в образовании: монография / А. Я. Найн. – Челябинск : ИПР МО РФ, 1998. – 288 с.
- [24] Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М. : Высш. шк., 2004. – 512 с.
- [25] Рожков М. И. Воспитание толерантности у школьников / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова, М. А. Ковальчук. – Ярославль : Академия холдинг, 2003. – 192 с.
- [26] Седова И. В. Формирование основ информационно-аналитической культуры бакалавров экономики в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Седова Ирина Владимировна. – М., 2012. – 195 с.
- [27] Синкина Е. А. Организационно-педагогические условия формирования профессиональных компетенций студентов технического вуза [Електронний ресурс] / Е. А. Синкина. – Режим доступу : http://www.vestnik.pstu.ru/engine/get_file.php?. – Назва з екрану.
- [28] Словник-довідник з професійної педагогіки / [ред.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса: Пальміра, 2006. – 272 с.
- [29] Философская энциклопедия : В 5 т. / [науч. ред. Ф. В. Константинов]. – М. : Советская энциклопедия», 1964. – Т. 5. – 1964. – 740 с.
- [30] Хараджи М. В. Міжетнічна толерантність: концептуалізація поняття / М. В. Хараджи // Гуманітарний вісник ДВНЗ «ПХДПУ імені Григорія Сковороди» : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – Вип. 19. – Том I. – С. 333-339.
- [31] Чижевський Б.Г. Організаційно-педагогічні умови становлення лицеїв в Україні: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Чижевський Борис Григорович. – К. : Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 249 с.
- [32] Щеголихина Н. Б. К проблеме формирования культуры межнациональных отношений / Н.Б. Щеголихина // История. – 2002. – №7. – С. 2-3. - (Приложение к газете “Первое сентября”).
- [33] Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М.: Наука, 1996. – 95 с.
- [34] Якібчук М. І. Толерантність як орієнтир сучасної освітньої політики / М. І. Якібчук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – № 19(1). – С. 31-35.
- [35] Яковлева Н. М. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Н. М. Яковлева. — Челябинск, 1992. — 402 с.
- Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_19\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_19(1)_6)

References

- [1] Andreyev V. I. Pedagogika : uchebnyy kurs dlya tvorcheskogo samorazvitiya / V. I. Andreyev. — 2-e izd. — Kazan : Tsentr innovatsionnykh tekhnologiy. – 2000. – 568 s.
- [2] Babanskiy Yu. K. Izbrannyye pedagogicheskiye trudy / Yu.K. Babanskiy ; [sost. M.Yu. Babanskiy ; avt. vst V. A. Filosofiya obrazovaniya lichnosti: deyatel'nostnyy aspekt : monografiya / V. A. Belikov. – М. : Vlados, 2004. – 357 s.
- [3] Berezhnova E. V. Prikladnoye issledovaniye v pedagogike : monografiya / E. V. Berezhnova. — М. ; Volgograd : Peremena, 2003. – 164 s.
- [4] Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti : U 2 kn. Kn. 1. Osobystisno oriientovanyi pidkhdid: teoretyko-tekhnolohichni zasady / I. D. Bekh. – К. : Lybid, 2003. – 280 с. Kn. 2. Osobystisno oriientovanyi pidkhdid: naukovopraktychni zasady / I. D. Bekh. – К. : Lybid, 2003.

- [5] Bondyreva S.K. Tolerantnost (vvedeniye v problemu) / S. K. Bondyreva. D.V.Kolesov. – M. : Izd-vo Moskovskogo psikhologo-sotsialnogo instituta, 2003. – 240 s.
- [6] Brazhnykh O. H. Pedahohichni umovy dyferentsiiovanoho navchannia uchniv zahalnoosvitnoi shkoly : dys. kand. ped. nauk / O. H. Brazhnykh. – KryvyiRih, 2001. – 238 s.
- [7] Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod., dopov.) / uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K. ; Irpin: VTF, «Perun», 2009. – 1736 s.
- [8] Vygotskiy L.S. Pedagogicheskaya psikhologiya / Podred. V.V. Davydova. — M. : Pedagogika, 1991. – 480 s.
- [9] Halieieva A. P. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy vykhovnoi diialnosti u vyshchomu ahrarnomu navchalnomu zakladi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. supenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.07 “Teoriia i metodyka vykhovannia” / Halieieva Antonina Petrivna. – Drohobych, 2009. – 22 s..
- [10] Gladkaya I. V. Organizatsionno-pedagogicheskiye usloviya stanovleniya professionalnoy kompetentnosti studenta [Elektronniyresurs] / I. V. Galkina. – Rezhim dostupu : <http://cyberleninka.ru/article/n/>. – Nazva z ekrana
- [11] Golubova G.V. Pedagogichni umovi rozvitku obdarovanosti studentiv [Elektronniy resurs] / Golubova Ganna Vasiliivna. — Rezhim dostupu : http://www.rusnauka.com/9_NND_2012/Pedagogica/2_105345.doc.htm
- [12] Grubina L. Tolerantnost i intolerantnost lichnosti : osnovnyye cherty i otlichiya / L. Grubina // Vospitaniye shkolnikov. – 2003. – №3. – S. 33-35.
- [13] Dvulichanskaya N. N. Organizatsionno-pedagogicheskiye usloviya povysheniya professionalnoy kompetentnosti obuchayushchikhsya v sisteme nepreryvnogo estestvennonauchnogo obrazovaniya [Elektronniyresurs] / N. N. Dvulichanskaya // Nauka i obrazovaniye. – 2011. – № 3. – Rezhim dostupu : <http://technomag.edu.ru/doc/170201.html>. – Nazva z ekrana.
- [14] Demidova G. A. Organizatsionno-pedagogicheskiye usloviya formirovaniya liderskogo potentsiala menedzhera sotsialno-trudovoy sfery v reflektivnoy srede dopolnitelnogo professionalnogo obrazovaniya [Elektronniyresurs] /G. A. Demidova. – Rezhim dostupu : <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/4625-2012-11-08-18-55-57>. – Nazva z ekrana.
- [15] Zhernov V.I. Teoretiko-metodologicheskiye osnovy formirovaniya professionalno-pedagogicheskoy napravlenosti lichnosti studenta pedagogicheskogo vuza : [Monografiya] / V. I.Zhernov. – Magnitogorsk: Magnitogorskiy gos. ped. in-tut., 1999. – 116 s.
- [16] Zubko A. M. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy udoskonalennia navchalnogo protsesu v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh kadri : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupeniakand. ped. nauk : spets. – 13.00.04 “Teoriia i metodykaprofesiinoiosvity” / A. M. Zubko. – Kyiv, 2002. – 22 s.
- [17] Ziazun I. A., Pekhota O. M. Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vprovadzhenia pedahohichnykh tekhnolohii : navch. posibnyk / red. I. A. Ziazun, O. M. Pekhota. — K. : A.S.K., 2003. – 240 s.
- [18] Kozyreva E. I. Shkola pedagoga-issledovatelya kak usloviye razvitiya pedagogicheskoy kultury / E. I. Kozyreva // Metodologiya i metodika estestvennykh nauk. – Omsk : OmGPU, 1999. – Vyp. 4. – S. 24
- [19] Kupriyanov B. V. Sovremennyye podkhody k opredeleniyu sushchnosti kategorii “pedagogicheskiye usloviya” / B. V. Kupriyanov. S. A. Dynina // Vestnik Kostromskogo gos. un-taim. N. A. Nekrasova, 2001. – № 2. – S. 101-104.
- [20] Lykhachov V. Strakh i nenavyst v Ukraini / V. Lykhachov [Elektronniyresurs]._Rezhym_dostupu_ : <http://www.khpg.org/index.php?id=1221116441>
- [21] Lozova V. I. Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia : [navch. posib.] / V. I. Lozova, H. V. Trotsko. – Kh. : OVS, 2002. – 400 s.
- [22] Manko V. M. Dydaktychni umovy formuvannia u studentiv profesiino-piznavalnogo interesu do spetsialnykh dystsyplin / V. M. Manko // Sotsializatsiia osobystosti : zb. nauk. pr. Natsionalnogo pedahohichnogo universytetu im. M. Drahomanova. — K. : Lohos, 2000. – Vyp. 2. – S. 153- 161.
- [23] Nayn A. Ya. Innovatsii v obrazovanii: monografiya / A. Ya. Nayn. – Chelyabinsk: IPR MO RF, 1998. – 288 s.
- [24] Polonskiy V.M. Slovar po obrazovaniyu i pedagogike / V. M. Polonskiy. – M.: Vyssh. shk., 2004. – 512 s.
- [25] Rozhkov M. I. Vospitaniye tolerantnosti u shkolnikov / M. I. Rozhkov. L. V. Bayborodova. M. A. Kovalchuk. - Yaroslavl : Akademiya kholding, 2003. – 192 s.
- [26] Sedova I. V. Formirovaniye osnov informatsionno-analiticheskoy kultury bakalavrov ekonomiki v vuze : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Sedova Irina Vladimirovna. – M., 2012. – 195 s.
- [27] Sinkina E. A. Organizatsionno-pedagogicheskiye usloviya formirovaniya professionalnykh kompetentsiy studentov tekhnicheskogo vuza [Elektronniyresurs] /E. A. Sinkina. – Rezhim dostupu : http://www.vestnik.pstu.ru_engine/get_file.php?. – Nazva z ekrana.
- [28] Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky / [red.-uporiad. A. V. Semenova]. – Odesa : Palmira, 2006. – 272 s.
- [29] Filosofskaya entsiklopediya : V 5 t. / [nauch. red. F. V. Konstantinov]. – M.: “Sovetskaya entsiklopediya” 1964. – T. 5. – 1964. – 740 s.
- [30] Kharadzhy M. V. Mizhetnichna tolerantnist: kontseptualizatsiia poniattia / M. V. Kharadzhy // Humanitarnyi visnyk DVNZ “PKhDPU imeni Hryhoriia Skovorody” : zbirnyk naukovykh prats. – Pereiaslav-Khmelnitskiy, 2010. – Vyp. 19. – Tom I. – S. 333-339.
- [31] Chyzhevskiy B.H. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stanovlennia itseiv v Ukraini: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Chyzhevskiy Borys Hryhorovych. – K.: Instytut pedahohiky APN Ukrainy, 1996. – 249 s.
- [32] Shchegolikhina N. B. K probleme formirovaniya kultury mezhnatsionalnykh otnosheniy / N.B. Shchegolikhina // Istorija, 2002. – №7. – S. 2-3. – (Prilozheniye k gazete “Pervoye sentyabrya”).

- [33] Yakimanskaya I. S. Lichnostno-oriyentirovannoye obucheniye v sovremennoy shkole / I. S. Yakimanskaya. – M.: Nauka, 1996. – 95 s.
- [34] Yakibchuk M. I. Tolerantnist yak oriientyr suchasnoi osvitoi polityky / M. I. Yakibchuk // Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky, 2012. – № 19(1). – S. 31-35.
- [35] Yakovleva N. M. Teoriya i praktika podgotovki budushchego uchytelya k tvorcheskomu resheniyu vospitatelnykh zadach : dis. ... doktora ped. nauk : 13.00.01 / N. M. Yakovleva. — Chelyabinsk, 1992. – 402 s.
Rezhim dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_19\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_19(1)_6)

Kostenko Dmytro – PhD in Public Administration, Assistant of Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60, st.Volodymyrska, Kyiv, Ukraine, 01033, **e-mail:** kostenkodmytro5@gmail.com. **Where and when graduated:** Khmelnytskyi State University, 2004. **Professional orientation or specialization:** Translation, English for Specific Purposes, Multicultural competence, Public Administration. **The most relevant publication outputs:** 1. D. Kostenko. Priorytetni vektory multykulturnoi kompetentnosti fakhivtsia // The 6th International youth conference ‘Perspectives of the science and education’ (December,14.2018) SLOVO\WORD, New York,USA.2018. PP. 199-206. 2. D. Kostenko, A. Karam, L. Honchar, V.Ternopilka, N.Chernukha Cross-Cultural Competence of Personality and Adaptation to Polycultural Environment: Approaches and Techniques. Intellectual Archive (October-December 2019), Volume 8, Number 4, Toronto,Canada. PP.339-357.3.Kostenko D. V. Mizhkulturna komunikatsiia yak sotsialno-pedahohichniy fenomen. / D. V. Kostenko // Nauka ta osvita: zb. pr. XIV Mizhnar. nauk. konf., 4-13 sichnia 2020 r., Khaidusoboslo (Uhorshchyna). – Khmelnytskyi : KhNU, 2020. – S.135-140.

Kucheriava Liudmyla – PhD in Philology, Associate Professor of Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60, st. Volodymyrska, Kyiv, Ukraine, 01033, **e-mail:** kucheryava.lu@gmail.com. **Where and when graduated:** Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2000. **Professional orientation or specialization:** philology, text analysis, onomastics, multicultural competence, English for specific purposes. **The most relevant publication outputs:** 1. Professional English. Logistics: navchalnyi posibnyk / O.M. Akmaldinova, L.V. Kucheriava, Z.Yu Mazurenko. – K. : NAU, 2015. – 416 p. 2. Professional English. Aviation Activities: navchalnyi posibnyk / O.M. Akmaldinova, L. V. Budko, L.V. Kucheriava. – K. : NAU, 2016. –160 p. 3. Kucheriava L. Semantyka heohrafichnykh nazv / L. Kucheriava // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka Akademiia” : “Philology” – Ostroh : NaUAA, 2016. – V. 62. – P. 190-193. 4. Kucheriava L. Antroponymy of French literary works: semantic and functional aspets / L. Kucheriava // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – Slovakia, 2018. – N 6 (2A). – P. 96-104.

Mikhnenko Galyna – PhD in Education, Associate professor of Department of English for Engineering #1National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine (37 Peremohy Ave.), **e-mail:** galmikhnenko@gmail.com. **Where and when graduated:** National Pedagogical Dragomanov University, 2007. **Professional orientation or specialization:** English language teacher. **The most relevant publication outputs:**

1. Mikhnenko G. E. Some ideas on developing English language teaching materials for engineering students. *National Aviation University Proceedings, March 23, 2017*. Kyiv: National Aviation University, 2017, pp. 168 – 169.
2. Mikhnenko G.E., Absaliyeva Ya. V. The formation of intellectual mobility of engineering students through integration of foreign language education and professional training / G. E Mikhnenko, Ya. V. Absaliyeva // *Advanced Education: scientific journal*. – Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Publishing House “Polytechnica”. – No 9. – 2018. – P.33-38. DOI: 10.20535/2410-8286.121057
3. Mikhnenko G. Realization of blended learning ideas in teaching English for Specific Purposes / G.Mikhnenko // *Scientific Notes of the National University “Ostroh Academy”*: “Philology” – Ostroh : NaUAA, 2018. – V. 1 (69), P.2. – P. 32-34.
4. Mikhnenko G.E. Teaching PhD students to write research articles in English / G. Mikhnenko // *Науковий журнал “Молодий вчений”*. – Spetsvyypusk № 5.1 (69.1). – Vyd-vo “Molodyi vchenyi”. – № 5.1 (69.1) traven, 2019. – S. 151-154